

AHMET MİTHAT EFENDİ’NİN HİRİSTİYANLIKLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Mustafa GÖREGEN*

Özet

Hıristiyan misyoner faaliyetlerinin yoğun olduğu bir dönemde yaşayan Ahmet Mithat Efendi, içinde yaşadığı toplumu Hıristiyanlığın mahiyeti ve ne olduğu konusunda aydınlatmak için çeşitli eserler kaleme almıştır. Yazdıklarının saldırı amacıyla değil, taarruzlara karşı müdafaa amaçlı olduğunu belirtmiştir. O, Hıristiyanlığın ortaya çıkışı, Havarilerin şahsiyetleri, hayat hikâyeleri, Hıristiyanlığın bugünkü oluşumunda etkin olan Pavlus’un hayatı ve rolü üzerinde durmuştur. İncillerdeki Hıristiyanlık ile din adamlarının ortaya çıkardığı dini, Hıristiyanlığın genel tarihi ve bu tarih içinde Hıristiyanlığın şekillenişini ele alıp gördüğü eksiklik ve tezatları sıralayarak Hıristiyanlığın başlangıçtan beri sağlam temeller üzerine oturmadığını, tarihi seyir içinde birçok olumsuzluklar taşıdığını belirtmektedir. Bu makalede Ahmet Mithat Efendi’nin Hıristiyanlığın Havariler dönemi ve Havariler sonrası dönem, Hıristiyan öğretilerinin temelini oluşturan Teslis, Asli günah ve kefaret konularıyla ilgili görüşleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Havari, Teslis, Asli günah ve Kefaret

The Views of Ahmet Mithat Efendi On Christianity

Abstract

Ahmet Mithat Efendi who lives in a period of intense Christian missionary activities, has indited vorious Works about the society in which he lived and to enlighten the subject of what Christianity’s nature and what it is. He has stated that his articles are defense against attacks but not to attack.

* Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

He has focused on the emergence of Christianity, personality of the Apostles, their life stories, and the life and role of Pavlus who is effective in the present formation of Christianity. He has indicated that the Christianity is not on solid foundations and has negations in it since its inception during history by sorting contrasts and deficiencies which he has seen in christianity in Bibles and the religion which clergy revealed. In this article, the opinions of Ahmet Mithat Efendi about the Trinity, original sin and atonement issues in the period after the Apostles and Christianity of the Apostles period which form the foundation of the Christian beliefs will be emphasized.

Key words: Ahmet Mithat Efendi, Apostles, The Trinity, Original sin and Atonemen.

GİRİŞ

Osmanlının son dönem önemli müelliflerinden biri olan Ahmet Mithat Efendi,¹ misyoner faaliyetlerin yoğun olduğu bir dönemde yaşamıştır. Konuyla ilgili açıklayıcı eserler kaleme alarak hakperestliğe hiçbir şekilde hanel getirmeden, ciddi bir dini mes'ele olarak, propagandası yapılan Hıristiyanlığın mahiyeti ve neden ibaret olduğunu göstermeye çalışmıştır.² Yazdıklarını saldırı amacıyla değil, taarruzlara karşı müdafaa³ ve halkı

¹ Ahmet Mithat Efendi, (1844-1912) İstanbul'da doğdu. Tanzimat sonrası dönemin güçlü kalemlerinden biridir. Gerçek din hürriyetinin suiistimal edilmesinden gerekse bozulan siyasi ve sosyal ortamdan faydalanan Misyonerlerin faaliyetlerine karşı sert tepki göstermiş, Müslümanlığı müdafaa etmek için yazdığı eserlerde İslam-Hıristiyan Polemiğinin en önemli konularına değinerek bu konudaki görüş ve iddialarını ortaya koymuştur. İlk Türkçe dinler tarihi kitabını yazmıştır. Türk edebiyatının gerçek anlamda ilk popüler yazarı olan Ahmet Mithat Efendinin ilim ve kültür dünyamıza armağan ettiği onlarca kitabı mevcuttur. Geniş bilgi için bkz. M. Orhan Okay "Ahmet Mithat Efendi", *DİA*, İstanbul 1989, c. II. s. 100-101; Cevdet Kudret, *Ahmet Mithat*, T.D.K.Y., 1962; Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, trc. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul 1972, c. II, s. 15; Mustafa Baydar, *Ahmet Mithat Efendi*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1954, s. 33-34; Hikmet, İsmail, *Ahmet Mithat*, İstanbul 1932, s. 10-20; Yargıç, Kamil, *Ahmet Mithat*, Adapazarı 1940, s. 8-18; Yiğit, H.Şule, *Türk Düşünce Tarihinde Ahmet Mithat Efendi*, Ankara Üniv. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Y. Lisans Tezi, s. 4-28. 2006.

² Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa*, İstanbul 1300, s. 10.

³ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 9.

bilinçlendirmek amacı güttüğünü ifade etmiştir.⁴ Üretken bir kişiliğe sahip olan Ahmet Mithat Efendi, döneminin sadece en çok yazanı değil, aynı zamanda en çok okunan yazarı olma özelliğine de sahiptir.⁵

Ahmet Mithat Efendi Hıristiyanlıkla ilgili görüşlerini yazmış olduğu müstakil eserlerde kaleme almış, Hıristiyanlığın gerek inanç ve ibadet ve gerekse tarihi ve misyonerlik faaliyetleriyle ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Müdafaa isimli eserinde Hıristiyanlığın ortaya çıktığı dönemde Filistin'deki sosyal ve siyasi duruma dikkat çekerek Hıristiyanlık için önem arzeden Havarilerin şahsiyetleri, hayat hikayeleri ve özellikle Pavlus hakkındaki düşüncelerini ortaya koyar.⁶ Yine bir diğer eseri olan Müdafaa'ya mukabele ve Mukabele'ye Müdafaa'da Hıristiyanlığın mahiyeti, Havarilerin sıfat ve halleri, Hıristiyanlığın Konstantin öncesi ve sonrası tarihiyle İncillerin durumlarını ele almıştır.⁷ Hıristiyanlığın temel inanç konuları olan teslis,⁸ asli günah ve kefarete⁹ gibi ilahiyat konularının yanı sıra Hıristiyanların ve Hıristiyan din adamlarının sergilediği ahlak anlayışı da Müdafaa III isimli eserinde detaylı bir şekilde ele aldığı konulardır.

I – HAVARİLER DÖNEMİ

Hıristiyanlıkla ilgili olarak yapmış olduğu değerlendirmelerinde Havariler dönemi üzerinde duran Ahmet Mithat Efendi, özellikle Havarilerin niteliklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Çünkü Hıristiyanlığın oluşum sürecinde ve günümüzde Havarilere atfedilen anlam çok büyüktür. Ancak Ahmet Mithat Efendi, var olan anlayışın aksine Havarilerin ilimden, bilgiden yoksun, ümmi olduklarını ve Aramice'den başka herhangi bir dil bilmediklerini dolayısıyla onların o dönemde Yunanca mektuplar

⁴ Mustafa Baydar, *Ahmet Mithat Efendi*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1954, s. 33.

⁵ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*(129-1915), trc. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul 1972, c. II. s. 15 ; M. Süleyman Çapanoğlu, *İdeal Gazeteci Efendi Babamız Ahmet Mithat*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1964, s. 11-13.

⁶ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 141-142.

⁷ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa'ya Mukabele*, İstanbul 1300, s. 6-10.

⁸ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa III*, İstanbul 1302, s. 37.

⁹ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 65.

yazamayacaklarını ifade eder.¹⁰ Zaten Matta'nın dışında havarilerden hiçbiri okuma yazma bilmiyordu. Onların en azından dördünün balıkçı olduğu ve ağır işlerde çalıştıkları bilinmektedir. Onlar Hz. İsa'nın anlattıklarını dinliyor, fakat çoğu zaman anlamıyorlardı. Onun için Hz. İsa, anlattıklarını tekrar etmek ve yeni açıklamalar yapmak zorunda kalıyordu.¹¹

Tarih boyunca Kilise'nin çok önem verdiği, Hz. İsa'ya ilk inanan Havarilerle ilgili birçok bilinmezliklerin olduğunu belirten Ahmet Mithat Efendi, onların gerçek hayatlarıyla ilgili pek bir şey bilinmediğini¹² ifade etmektedir.¹³ Mesala Petrus'un Roma'ya gittiğine dair ne dini ne de tarihi literatürde hiçbir bilgi bulunmamaktadır.¹⁴ Ahmet Mithat Efendi, Hz. İsa'nın Petrus'a "Kıt imanlı"¹⁵, "Şeytan"¹⁶ demesi daha sonra kendisini inkâr edeceğini söylemesi¹⁷ ve Hz. İsa ile birlikte olduğunun söylenmesi üzerine yalan söyleyerek onu inkar etmesigibi nedenlerden dolayı itham edildiğini dolayısıyla Kilise'nin temelinin imanda şüphe içinde bulunan bir kişi üzerine kurulduğunu, bu durumunda asla tevil edilemeyeceğini ifade etmektedir.¹⁹ Yahuda Iskaryot'un Hz. İsa'yı ele vermesini,²⁰ hırsızlığını²¹ Thomas'ın imanının zayıflığını anlatan Ahmet Mithat Efendi, Hz. İsa'ya ilk inananların iman bakımından zayıf olduklarını²²

Hz. İsa'nın onları bu durumları sebebiyle ayıpladığını, dolayısıyla onlardan memnun olmadığını²³ nakletmektedir.²⁴ Ahmet Mithat Efendi,

¹⁰ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa*, s. 142; *Müdafaa'ya Mukabele*, s. 44; M. Orhan Okay "Ahmet Mithat Efendi" *DİA*, İstanbul 1989, c. II, s. 100-101.

¹¹ Osman Cilacı, "Havari", *DİA*, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 513.

¹² Bartolomeus, Gayyur simun ve Taddeus'un Havari oluşları dışında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Osman Cilacı, *a.g.e.* s. 514.

¹³ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa'ya Mukabele*, s. 58.

¹⁴ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa*, s. 198.

¹⁵ Matta, 14/31.

¹⁶ Matta, 16/23.

¹⁷ Matta, 26/34.

¹⁸ Matta, 26/34; 26/69-75.

¹⁹ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 141-147.

²⁰ Matta, 26/14-16; 27/3-5.

²¹ Yuhanna, 12/5-6.

²² Matta, 16/8.

²³ Markos, 16/9-14; Luka, 24/8-40.

²⁴ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa III*. S. 311.

Pavlus'un Hz. İsa'nın, Yahudiliğin devamı diye tebliğ ettiği dini²⁵değiştirdiğini, esastan uzak ayrı bir din haline getirdiğini söyler.²⁶ Oysa Hz. İsa, kendisinin İsrail evinin kaybolmuş koyunlarından başkasına gönderilmediği mesajını vermektedir.²⁷ Ahmet Mithat Efendi, Pavlus'un Hıristiyanlığı seçmesini de Yahudilerden intikam almaya yönelik olduğunu belirtir.²⁸

Ahmet Mithat Efendi, Pavlus'un, Petrus ve diğer Havarilerin Hıristiyan cemaati üzerindeki nüfuzlarını kendi düşüncelerine aykırı göyerek, bunları çürütme yolunu aramaya başladığını ve bulmakta da zorluk çekmediğini; Petrus'un yahudiyle Yahudi olmayanlar yanında şeriat konusunda farklı tavır takınıp hüküm vermesini fırsat bilen Pavlus'un, Petrus'u azarladığını, suçunu yüzüne vurduğunu²⁹böylece başlayan çekişmenin toplumu böldüğünü ve Hıristiyanlık dininin aslından uzaklaşmaya başladığını ifade eder.³⁰

Ahmet Mithat Efendi'nin havarilerle ilgili ortaya koyduğu bu iddiaları değerlendiren Dwight,³¹ Havarilerin Hıristiyanlığı kabul etmeden önceki durumlarının onların havari olmalarına mani olmayacağını, Hz. İsa'nın onları bizzat seçtiğini, ve onların ilham aldıklarını belirtir. Yine Hz. İsa'nın geriye yazılı bir metin bırakmadığından ilk Hıristiyanların kabul ettiği İncil'in Havarilerin yaydığı öğretiler olduğunu, dolayısıyla bu öğretilerinin tesirleri beş on sene değil asırlar boyu süren bu havarilere olumsuz sıfatlarla

²⁵ Matta, 5/17.

²⁶ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa*, s. 195.

²⁷ Matta, 15/24.

²⁸ Hocasının kızına aşık olan pavlus bu muradına ulaşamayınca kızıp Yahudilerden intikam almak için Hıristiyan olur. Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s.189; Ayrıca bkz. Şinasi Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara 2001. s. 35.

²⁹ Galatyalılar, 2/11-14.

³⁰ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 199-201.

³¹ Henry Otis Dwight (1843-1917) Amerikalı yazar ve misyoner, 1867-1874 yılları arasında İstanbul'da Bible House adıyla bir şubesi olan Misyoner cemiyetinin başkanlığını, 1872-1892 yılları arasında Newyork Tribune'un İstanbul muhabirliğini yaptı. Eserleri: *Turkish Life in War Time* (Harpte Türkler'in yaşayışları), *Treaty Rights of American Missionaries in Turkey* (Türkiye deki Amerikan Misyonerlerine Tanınan Haklar) , *Constantinople and its Problems* (İstanbul ve Meseleleri) *The Encyclopedia Americana*, "Dwight", New York 1968, c. IX, s. 447.

bir eksiklik isnad edilemeyeceğini, Pavlus ve Petrusla ilgili söylenenlerin de gerçek olmadığını bunların iftira olduğunu ifade eder.³² Ancak Ahmet Mithat Efendi Dwight'ın bu savlarına karşılık kendisinin Havarilerle ilgili kaynağının inciller olduğunu, gerçeğe aykırı bir şey söylemediğini, mesala Pavlus'un Petrus'la çekişmesi,³³ Petrus'un emre itaatsizliğinin görülmesi³⁴ gibi. Yine Hıristiyanların, Petrus'un Roma'da öldüğü fikrinin de gerçeğe aykırı olduğu ve bu düşüncenin de asla İncil ile ispat edilemeyeceğini belirten Ahmet Mithat Efendi, bu yaklaşımla Hıristiyanları, Roma papalarının doğrudan doğruya Pavlus'un halefi olmayıp Petrus'un halefi olduğuna inandırmak olduğunu ifade eder. Çünkü Pavlus, İsa'yı görmediği gibi Havarilerin birisi tarafından da dine alınmadığından, papaların ona mensubiyeti gerçekte doğru olmamaktadır. Petrus'un ise, Kilise'nin temel taşı olacağı güya İsa tarafından haber verilmiş olmasıyla ona mensubiyet daha kuvvetli olacağından ötürü Petrus Roma'ya getirilip orada şehit ettirilmiştir.³⁵

Hıristiyanlıkta önemli bir konuma sahip olan Havarilerle ilgili olarak günümüzde anlatılan bilgilerle İncillerde yer alan bilgiler arasında birçok farklılığın olduğu, hemen hemen ittifak edilebilecek bir bilginin bulunmadığı görülmektedir. Ahmet Mithat Efendi'nin de havarilerle ilgili ortaya koyduğu tüm bilgiler İncillere dayanmaktadır. Dolayısıyla Hıristiyanların itiraz edeceği subjektif yorumlar gibi görülmemektedir.

II – HAVARİLER SONRASI DÖNEM

Hıristiyanlığın Havariler sonrası dönemde birçok olumsuzluklar yaşadığını belirten Ahmet Mithat Efendi, ilk dönemde Mesihiyet adına ortaya çıkanların felsefi mezheplere karışması sonucu yok olduğunu,³⁶ Hıristiyanlığın yayılması konusunda başarılı olunamadığını,³⁷ Havarilerin

³² Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa'ya Mukabele*, s. 25-32.

³³ Galatyalılara mektup, 2/11-21.

³⁴ Elçilerin işleri, 10/9-22.

³⁵ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 34-54.

³⁶ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa*, s. 215.

³⁷ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 328-329.

Kudüs'te tutunamadığını,³⁸ kılıç kullanmadıkça güç kazanamadıklarını,³⁹ Konstantin zamanında çekilen kılıçların günümüze kadar devam ettiğini⁴⁰ ifade etmektedir.

Ahmet Mithat Efendi, hakikatin yalnızca bazı Kilise babalarının söyledikleri şekilde olamayacağını, birçok mezhebin ilahi hakikatle ilgilerinin bulunmadığını söylemenin⁴¹ ve Roma kilisesinin, Valentinus⁴² ile Marcion⁴³ taraftarları gibi birçok mezhebi oluşumları tekfir etmelerinin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Çeşitli sebeplerden dolayı Hıristiyanlığın başlangıcını takip eden ilk dönemlerden itibaren birçok mezhebi oluşum ortaya çıkmıştır. Örneğin Nasıralılar, gnostik Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun doğu kısmında yayılmasını sağlayan Basilides (II. yüzyıl) taraftarları Hz. İsa'yı normal insan peygamber kabul eden Ebionitler, sofuca bir hayat ön gören Montanizm, Tanrının birliği üzerinde hassasiyetle duran, Arianizm ve Monarşian oluşumlardır.⁴⁴

Hıristiyanlığın daha başlangıçta bozulmaya başladığının Pavlus'un Galatyalılara Mektub'unda⁴⁵ görüldüğünü söyleyen Ahmet Mithat Efendi, İsa sonrası Havarilerin Kudüs'te ciddi bir faaliyetlerinin olmadığını belirtmektedir.⁴⁶ Buna karşın Dwight, Hıristiyanlığın gövdesinin sağlam olduğunu⁴⁷ bazı firkalarda görülen olumsuzlukların Hıristiyanlığın tümüne isnad edilemeyeceğini, miladi 60 yılında bile Kudüs'te Havariler bulunduğunu,⁴⁸ Konstantin'den önce Hıristiyan nüfusun Roma nüfusunun

³⁸ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 234.

³⁹ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 269-273.

⁴⁰ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 286.

⁴¹ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa'ya Mukabele*, s. 84.

⁴² Valentinus: II. Asırda yaşayan valentianlar ekolünün kurucusu bir gnostiktir. Aynı zamanda 'gerçeklik İncili' (The Gospel of Truth) nin yazarı olduğuda söylenir. (Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara 1998. s. 381)

⁴³ Marcion: 140'ta Romaya yerleşen Sinop doğumlu bir heretiktir. Bir gnostik olan Marcion'un Mesih tarafından açıklanan Yeni Ahit Tanrısının Sevgi Tanrısı olduğu fikrini savunur. (Şinasi Gündüz, *a.g.e.* s. 247.)

⁴⁴ Mehmet Aydın, 'Hıristiyanlık' *DİA*, c. XVII, s. 354.

⁴⁵ Galatyalılara mektub, 1/6-7.

⁴⁶ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa*, s. 89.

⁴⁷ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa'ya Mukabele*, s. 68.

⁴⁸ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 64.

%20'sini geçtiğini,⁴⁹ bütün engellemelere rağmen Hıristiyanlığın ilk asırlarda yayıldığını, bununda güçle değil gönülle olduğunu söylemektedir.⁵⁰

Ahmet Mithat Efendi, Dwight'ın söylediklerinin abartılı olduğu ama böyle olsa da aradan geçen 3 asırda Roma nüfusunun % 20'sinin Hıristiyan olmasının az olduğunu, eğer Konstantin'in gücü olmasaydı Romalıların hepsinin Hıristiyan olması için 15 asır geçmesi gerekeceğini belirtmektedir. Roma'da putperestliği yıkanın gerçekte felsefe olduğunu, ancak bu sayede Hıristiyanlığın buralara girdiğini daha sonra Konstantin'in kılıç sayesinde güç kazanmıştır.⁵¹ Ahmet Mithat Efendi, Hıristiyanlığın Konstantin ile birlikte güç kazandığını,⁵² sonrasında insanlara zulümler yapılmaya başlandığını, Kilise'nin gücünde gittikçe arttığını hatta kral değiştirmeye kadar gittiğini, bu gelişmelerle Hıristiyanlığın ilk halinden uzaklaştığını, zühd hayatını tavsiye eden papazların hediyeler ile lüks ve israf içinde yaşadıklarını,⁵³ din uğruna diye savaşlar yapıldığını, engizisyon mahkemelerinin kurulduğu,⁵⁴ dini yaymada birçok zulüm ve baskı yapıldığını, büyük gayretler sarfedilerek yaptıkları misyonerlik faaliyetlerine rağmen yeterince başarılı olamadıklarını⁵⁵ ifade etmektedir. Ahmet Mithat Efendi, üzerinde durduğu Hıristiyanlık tarihi ve Hıristiyanlarla ilgili tenkitlerini şu şekilde özetlemektedir: Hıristiyanlığın 3 asır zulüm altında kaldıktan sonra ortaya çıkıp hızla yayıldığını söylerlerki bu gerçeğe aykırıdır. Hem 3 asır zulüm altında kaldık derler hem de ortaya çıkmasıyla beraber Hıristiyanlık nurunun aleme ışık saldıığını belirtip bir mucize olarak ortaya koyup açıklarlar ki, bu tam bir çelişkidir. Hem Hıristiyanlığın Musa şeriatının devamı olduğunu söylerler hem de Yahudiliği kökünden mahvederler. Hıristiyanlık fakirlik ile iftihar eder derler papazlar ise lüks içinde yaşarlar. Putperestliği küfür sayarlar aynı zamanda putperestler gibi

⁴⁹ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 73.

⁵⁰ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 216.

⁵¹ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 182-184.

⁵² Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa*, s. 290-299; *İslam ve Ulum*, Tercüman-ı Hakikat Dersaadet (İstanbul) 1318, c. IV, s. 434.

⁵³ Ahmet Mithat Efendi, *İslam ve Ulum*, c. IV, s. 264-266.

⁵⁴ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa*, s. 519-533.

⁵⁵ Ahmet Mithat Efendi, *İstibşar*, s. 10-14.

resimlere heykellere ibadet ederler. Dinlerinin İslam dini gibi kılıç kuvvetiyle yayılmadığını, mucize ve söz ile yayıldığını iddia ederler ama tarihleri kanla doludur. Kitaplarının tahrif edildiği iddiasını inkar ederler öte yandan çok sayıda İncil türediğini, sonra bunlardan dördünün sahil olduğu için gerçek İncil olarak kabul ettiklerini söylerler; bunlarında nerede ne zaman ne şekilde yazıldığını izah edemezler. Medeniyetin, Hıristiyanlığın bir sonucu olduğunu iddia ederler ama tarihlerinde de medeniyetin ilerlemesine mani olduklarını yazarlar. Başlangıcından günümüze dek tamamlamaya çalıştıkları dinlerinin ve hatta ikmalıyla iyileşip düzelmiş zannettikleri Protestanlığın hala bir takım kuruntulardan ibaret olduğu bilinen bir gerçektir.⁵⁶

Ahmet Mithat Efendi, Hıristiyanlık tarihiyle ilgili olarak daha çok Konstantin'in Hıristiyanlığı benimsediği tarihe kadar olan dönem üzerinde durur. O, Hıristiyanlığın ancak Konstantin'in gücüyle yayılma gösterdiğini, yoksa bu tarihe kadar bir mesafe katedemediğini, ancak bunun görmezlikten gelinerek her tarafa yayılmasını sırf mucize ve söze bağlamalarının doğru olmadığını belirtir.⁵⁷

III TEMEL HIRİSTİYAN ÖĞRETİLERİNE BAKIŞI

A – TESLİS

Hıristiyan inanç esaslarının özünü oluşturan Teslis, Baba Tanrı, Oğul Tanrı ve Ruh'u'l-Kudüs'ten oluşmaktadır.⁵⁸ Hıristiyanlar, Baba Oğul ve Kutsal Ruh adı altında "üç kişilikte tek bir Tanrı'nın varlığını kabul ederler. "Üçlükte birlik" veya "birlikte üçlük" şeklinde ifade edilen bu doktrinin akılla kavranılabilecek bir şey olmadığı, ancak imanla idrak edilebileceği zaman zaman ileri sürülür.⁵⁹ Hıristiyan teologlar onun ilahi bir sır olduğunu ve ona olduğu gibi inanılması gerektiğini savunurlar.⁶⁰ Teslis inancının

⁵⁶ Ahmet Mithat Efendi, Müdafaa, s. 613-617.

⁵⁷ Ahmet Mithat Efendi, Müdafaa, s. 613-615.

⁵⁸ Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık", *DİA*, c. XVII, s. 346.

⁵⁹ Bkz. M. Alister E, *Christian Theology: An Introduction Blackwell*, Oxford 2001, s. 320-326; Kelly, JND, *Early Christian Doctrines*, A&G Black 1965, s. 86-89.

⁶⁰ Mahmut Aydın, "hıristiyanlık" *Yaşayan Dünya Dinleri*, Edt. Şinasi Gündüz, Ankara 2010. s. 95.

kaynağı olarak İncillerde yer alan bazı metinler gösterilmektedir.⁶¹ Ahmet Mithat Efendi' ye göre, Hıristiyanların “Üç kutsal uknum” dedikleri şey Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan ibaret olup bunların üçü de Tanrı'dır ve üçü de yalnız bir ilahdır.⁶²

1-BABA

Teslisin asıl unsuru Baba (Tanrı)'dır. Tanrı, mükemmel, sonsuz ve saf bir ruhtur. Hıristiyanlığa göre Tanrı'nın özü sevgidir, ne yaratılmıştır ne de kendinden farklıdır. Bölünmez bir cevherdir, O, kutsal bir üçlüktür. Ayrıca Hıristiyanların Tanrı tasavvurunda O'nun kendinden aşkın, İsa'da tenleşen kelamı ve yaratılmış evrende içkin, etkin, yaratıcılığı yer almaktadır.⁶³ Ahmet Mithat Efendi, Teslis İle Esmâ-i Hüsna karşılaştırmasına değinir. Ona göre bir olan ilaha Baba, Oğul, Kutsal Ruh deniliyor diye bunların üçü de Tanrı'nın üç ismi olarak telakki edilemeyeceği gibi, İslamdaki Esmâ-i Hüsna ilede mukayese edilemez. Zaten teslisteki bu isim diğerlerinden farklı ve üç zatın isimleridir. İslam'da ise Allah'ın şahsı bir, ismi üç değildir.⁶⁴ Ahmet Mithat Efendi, Hıristiyanların üç ilahı kabul etmelerinin anlaşılır olduğunu, ancak üç uknumun üçünün de birbirinden farklı olduğuna inanmakla beraber üçünün de şahsiyette birbirinin aynısı olduklarına iman etmeleri anlaşılır bir şey değildir. Hıristiyanlar, Baba Oğul ve Kutsal Ruh'un üçüne “Birdir” diyemedikleri için tevhit'ten sapıyorlar. Üçü de birbirinden ayrıdır diye kabul etseler bu durumda çoğulcu olmaları gerekeceğinden onuda demiyorlar. O halde çoklukta birliği, birlikte çokluğu aramak gibi aklın kabul etmeyeceği bir gariplikte bulunurlar.⁶⁵ Yine “Üçte bir, birde üç” inanç formülünde Hıristiyan yorumlarının şöyle olduğunu söyler: İlahi tabiatla doğurma hususiyeti bulunması sebebiyle uluhiyet, Peder'den Oğul'a ve Peder ile Oğul'un her ikisinden Kutsal Ruh'a geçmişse de, bu uluhiyetin üç kısmı arasında birincilik, ikincilik ve üçüncülük gibi bir merteye yoktur.

⁶¹ Matta, 28/19; Yuhanna, 1/1-3, 1/14, 17/21.

⁶² Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa III*, s. 37.

⁶³ Thomas Michel, *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, İstanbul 1992, s.70; Stagg, Frank, *New Testament Theology*, Broodman Pres, 1962, s. 35-40.

⁶⁴ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 37-38.

⁶⁵ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 37-40.

Birinci ise üçü de birinci, ikinci ise üçü de ikinci, üçüncü ise üçü de üçüncü sayılır. Bunlardan herhangi birini büyük ilah tanımayıp üçünü de bir hal ve mertebede Tanrı olarak kabul etmek gerekir.⁶⁶ Teslis konusuna aklın ermemesi, Hıristiyanlar için normal bir durum hatta Hıristiyan şeriatının bir hükmüdür. Onlar bunu bir sır sayarlar. Bu da dinin büyüklüğüne delalet eder. Hıristiyanlıkta “akletme iman et” ilkesi temeldir. Dolayısıyla teslisin ne akılla nede nakille kabul edilebilir bir tarafı yoktur.⁶⁷

Teslis’in özünde yer alan “üçte bir, birde üç” gibi mantıksal izahı anlamının zor olduğunu ve bu birlerin sınırlarının ayrılmasının da imkânsızlığına işaret eden Ahmet Mithat Efendi’ye göre Hıristiyanlığın tevhitte alakasının kalmadığını belirtir. Katolik kilisesi, kendini şirkten kurtarmaya çalıştıkça teslisi tevhit, tevhidi teslis suretinde gösterme gibi bir iman yoluna gitmiştir.⁶⁸ Ahmet Mithat Efendi, Hıristiyanların çeşitli tevhit yollarıyla teslisi tevhit gibi gösterme gayretlerinin tutarlı bir tarafının olmadığını açıkça tevhitte sapma olduğunu belirtmektedir.

2 -OĞUL

Teslisin unsurlarından biri olan Oğul (İsa Mesih), insan şeklinde bir ilahdır. Tanrı’nın yaratılmamış olan ezeli mesajının tenleşmesi ve aramızda yaşamasıdır. Ve aynı zamanda o, gerçek bir insandır.⁶⁹ Teslisin “Oğul” unumunu üzerinde duran Ahmet Mithat Efendi, Hz. İsa’nın ilahlığı ve vasıfları konusunda İznik Konsiline atıfta bulunarak oradaki kararların şu şekilde olduğunu belirtir. “İsa, Allah’ın yegane oğlu olup bütün zamanlardan önce doğmuş, babasının tabiatı ile tabiatlanmış ve onun gibi gerçekten Allah olarak göklerden inmiş, Meryem’in karnına girmiş ve ondan insan olarak doğmuş ve ondan insan olarak doğmuş, dünyada acılar, zorluklar çekmiş, haça gerilmiş, ölmüş, cehenneme inmiş, ölümlerden ayrılmış, göklere çıkmış olup göklerden yine gelecek, ölümler üzerinde

⁶⁶ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 42-44.

⁶⁷ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 32-44, 145-152; *İslam ve Ulum*, c. I, s. 251, 261; *İstibşar*, s. 47.

⁶⁸ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 23.

⁶⁹ Michel, Thomas, *a.g.e.*, s. 56-57.

hükümünü gerçekleştirecektir”⁷⁰ İfade edilen bu inanç esaslarının bir kısmına dahi inanmayıp da başka bir anlayışta bulunanlar Hıristiyanlıktan ayrılmış olarak kabul edilirler. Bu inanç esasları ise dönemin imparatoru Konstantin’in baskısıyla zorla kabul ettirilmiştir.⁷¹ İznik Konsilinde Arius(250-3337) ve taraftarlarının “Tanrı yalnız Baba’dır, Oğlu mahlûktur; oğul yok iken de Baba vardı”⁷² tezini savunmalarından dolayı Konstantin tarafından zor kullanılarak dışlanmışlardır.⁷³ Hıristiyanlara göre zorunlu sonuç olan teslisin özünde asıl olarak, Hz. Adem’in işlemiş olduğu zellenin bulunduğunu ifade eden Ahmet Mithat Efendi, “zelle, semavi kurban, hulul, İsa’nın uluhiyeti, teslis” aşamalarını Hıristiyan inançları açısından şöyle açıklamaktadır: Hz. Adem yaratıldığında bugünkü konumundan daha mükemmel olarak yaratılmıştı. Ancak yasak meyveyi yiyince Allah’a asi olmuş ve Cennetten çıkarıldıktan sonra dünyaya sefil olarak gönderilmiştir. Allah, Hz. Adem’in bu günahından dolayı ademoğlunu da mesul tutmuş, bunları ilahi feyzden mahrum bırakmıştır. Adem oğlunun günahtan kurtulması için bu günaha iştirak etmemiş bir kişi lazımdı ki o da Mesih İsa’dır. Öyle ki insanların hangisi olursa olsun Hz. Adem’in oğluydu ve bu günaha varisti. Oysa Hz. İsa, babasız doğmasından dolayı asli günah onda olmadığından, bu günahın giderilmesi için gerekli olan semavi kurban olmasıyla insanların mahrum kaldıkları sonsuz feyz tekrar insanlara lütfedilmiştir. Teslise yol açan aşamalardan birisi Hz. İsa’nın Hz. Meryem’e ilka olunmuş bir “kelime” ve “Ruhullah” olması hükmüdür. Ahmet Mithat Efendi, bu Kelime ve Ruh’un ne olduğunu anlayamayan Latin ve Yunan papazlarının “Hz. İsa’ya Tanrı’nın hulul ettiği” anlamını vermişlerdir. Bundan dolayı Hz.İsa insan mertebesinden ulûhiyet mertebesine çıkarılmıştır.

⁷⁰ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa III*, s.42-44.

⁷¹ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 42-44.

⁷² Ahmet Mithat Efendi, *İslam ve Ulum*, c. I, s. 166; Francis *Dvornik*, *Konsiller Tarihi İznikten II. Vatikan’a*, Fransızca’ya trc. Soeur Jean- Morie O.P.,Fransızca’dan Türkçe’ye trc. Mehmet Aydın, TTKB, Ankara 1990, s. 6-7.

⁷³ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa III*, s. 309-318.

Ahmet Mithat Efendi, Hz. İsa'ya ulûhiyet isnat etmenin büyük bir hata olduğunu, ulûhiyet isnadını pekiştirmek için de zelle, ademoğlunun mesuliyeti, hulul, Kutsal Ruh ve onun intikali gibi konuları karıştırmanın ve Yunan kültürünü Hıristiyanlığa sokmanın yanında herkesin aklına geleni dinin kendisiymiş gibi göstermesinin yanlış olduğunu ifade eder. Ahmet Mithat Efendi, Hıristiyanların teslis inancından kurtulup aslı esası tevhit olan gerçek hıristiyanlığa dönmelerinin yolu Hz. İsa'nın nübüvvetine inanmalarıyla mümkün olacağını ifade eder.⁷⁴ Hıristiyanlarca da zaten tevhid esastır. Lakin Hz. İsa'yı nebilikten ilahlık mertebesine yükseltince tevhitten uzaklaşıp farklı bir inanç ortaya çıkmaktadır.⁷⁵ Şöyleki onlar Hz. İsa'nın insan peygamber olmadığını, insan suretine girmiş bir ilah olduğunu iddia ederler. Yine O'nun vahiy aldığını ancak Baba(Allah) onun vücuduna hulul ettiğinden dolayı ilahlaştığını ve kendi kendine vahyeden duruma geldiğini iddia eder.

Ahmet Mithat Efendi, Hz. İsa'nın ulûhiyeti ve insan oluşu ile ilgili görüş ve delillerini şu şekilde belirtmektedir: Hz. İsa Havarilere hitaben "Sizin ışığımız, insanların önünde öyle parlasın ki iyi işlerinizi görek göklerde olan Baba'nızı yüceltsinler."(Matta 5/16) deniliyor. Eğer İsa Allah'ın oğlu ise, Havariler de kardeşleri midir? İsa, hıristiyanların zannınca ilahla aynı ise, Havarilerin onun oğulları olması bu ayetin hükmünden çıkarılmaz mı? Oysa havarilerin, Hz. İsa'nın nübüvvetine dahi imanda defalarca tereddüt ettikleri ve Hz. İsa tarafından "Ey az imanlılar, ey şeytanlar" yakıştırmalarıyla karşılaştıkları yine İnciller de yer almaktadır.⁷⁶ Matta'da yer alan ifadeyle İsa, şeytanın arkasına düşerek kutsal şehre gidip mabedin kulesi üzerine çıkarmı? Şeytanın, "Eğer Allah'ın oğlu isen at kendini aşağıya bakayım."(Matta 3/13-17, 4/5-6) gibi sözlerine muhatap olur mu?⁷⁷ Yine Matta İncilinde, "Beni kabul eden, beni göndereni kabul eder."(Matta 10/40) sözü İsa'nın ağzından çıkmıştır. İsa Allah olup da kendi

⁷⁴ Ahmet Mithat Efendi, *İslam ve Ulum*, c. I, s. 292.

⁷⁵ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa III*, s. 46-47.

⁷⁶ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 136-137.

⁷⁷ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.* s. 135-137.

kendine dünyaya gelmiş ise, onu bir başka gönderen düşünülebilir mi? Gerçekten bir başkası tarafından gönderildi ise, İsa'nın Allah tarafından gönderildiği ortaya çıkmış olur.⁷⁸ Matta İncili'nin bir başka yerinde İsa'ya, "Baba, göğün ve yerin Rabbi! Bu gerçekleri bilge ve akıllı kişilerden gizleyip küçük çocuklara açtığın için sana şükrederim.(Matta 11/25) dedirtilmektedir. Eğer İsa Allah ise, yerin ve göğün Rabbi kendisi değil midir? Yüce olan bir Allah, kendi kendine hitapla şükreder mi?⁷⁹ Hıristiyanların Hz. İsa'yı teslis'in bir unsuru gibi sunmalarının bu safhada ona atfedilen özelliklerin kendi kaynaklarından tutarlı bir delilleri olmadığı gibi aynı zamanda bir tevhit peygamberine de isnad edilemeyecek yakıştırmalardır.

3 – KUTSAL RUH

Hıristiyanlık inancında Kutsal Ruh, Tanrı'dan farklı olarak yaratılmış bir varlık değil, doğal olarak insanların kalbinde ve yaratılan evrende yaşayan ve etkin olan Tanrı'nın kendisidir. Baba ile aynı cevherdendir. İnsana vaftiz yolu ile gelir.⁸⁰ Ahmed Mithat Efendi İznik (325) Konsili'nde karara bağlanamayan Ruh'u'l-Kudüs'ün tanrılığını meselesinin, 380 yılında yapılan I. İstanbul Konsili'nde, "Biz iman ediyoruz ki, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh üçü de bir ilah olup üçünün de ulûhiyet şanı eşittir ve bu üç, üç uknumdur." cümlesiyle artık resmileştirildiğini ifade eder. Ona göre Arius (250-337) taraftarlarının Katolik düşüncesine galip gelme gayret ve düşünceleri bu tarihten sonra sona ermiştir.⁸¹ 150 Piskopos'un hazır bulunduğu bu toplantıda İznik kredisuna Kutsal Ruh'un tanrısal tabiatını belirleyen ifadeler eklenerek teslis tamamlanmıştır.⁸²

Hıristiyanlara göre Ruh'u'l-Kudüs'ün hulul etmesi sonucu hatasız kabul edilen kilise mensuplarının söyledikleri şeylerin akla uyup uymadığı

⁷⁸ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 137.

⁷⁹ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa III*, s. 137-138.

⁸⁰ Michel, *a.g.e.*, s. 67.

⁸¹ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafaa Mukabele*, İstanbul 1300, s. 317-321. Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi İznikten II. Vatikan'a*, Fransızca'ya trc. Soeur Jean-Morie O.P., Fransızca'dan Türkçe'ye trc. Mehmet Aydın, TTKB, Ankara 1990, s.11.

⁸² Dvornik, *a.g.e.*, s. 11.

konusunda düşünmeden kabul edilmesi için halkın zorlandığını⁸³ ifade eden Ahmet Mithat Efendi, Kilise heyetinin günahsızlık ve uluhiyet kudretine sahip olmak için de Kutsal Ruh inancını eklediklerini söylemektedir. Ona göre Baba ve Oğul diye iki ilah inancı Hıristiyanlar için daha kolay olurdu. Ancak Baba ve Oğul ile aynı uluhiyet mertebesinde ve İsa'nın uluhiyet sırrı olan Ruhü'l-Kudüs, İsa'dan Havarilere ve onlardan da diğer papazlara intikal ettirilmiş ve böylece Ruhü'l-Kudüs'ten Kilise heyeti istifade etmekle yeryüzünde ilahiyane bir şekilde hüküm sürdüklerinden, tesniye değil teslis kabul edilmiştir. Dolayısıyla teslise bağlı olarak da azizlik anlayışı, çok sayıda azizler ve ikonalar meselesi ortaya çıkmıştır.⁸⁴ Ahmet Mithat Efendi, gerek teslis ve gerekse diğer bir takım inanç ve ibadetlerin bid'at olduklarını şöyle ifade eder: "Kilise heyetinin bütün tartışma ve mücadelelerinin en temel esası, Mesih'in ilahlığı üzerine bina edilmiş olup yalnız bu nokta reddedildiği zaman, Hıristiyanlığın bütün binası bir harabe gibi kendi kendine yıkılıp mahvolacağını takdir edebilecek kadar dininin hakikatlerine vakıf olan bir Hıristiyan, şimdiki mevcut olan incilleri başından sonuna kadar okuyup araştırarak olsa, ne Mesih'in ilahlığından, ne teslisten, ne hululden ne de zelleden insanoğlunun mesuliyetinden eser bile göremeyeceği, şu anda iman olarak kendisine telkin edilen şeylerden başka perhiz tutmak, yortu tapmak, haç çıkarmak, vaftiz, günah itirafı gibi hükümlerin hiçbirisinin, ne Mesih ne de Havariler tarafından ortaya konulmayıp bunların hepsinin sonradan uydurulmuş bid'atlerden ibaret olduğunu açıkça görüp anlar."⁸⁵ Ahmet Mithat Efendi'ye göre Kutsal Ruh inancı Kilise'nin uluhiyete sahip olma, ve bu yönde hüküm sürme menfaatine dayalı olarak ortaya çıkarılıp sonradan bir inanç meselesi haline geldiğidir.

B – ASLİ GÜNAH

⁸³ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafa III*, s. 153-154.

⁸⁴ Ahmet Mithat Efendi, *İslam ve Ulum*, Dersaadet (İstanbul) 1313, c. III, s. 88; *Müdafa III*, s. 126-129.

⁸⁵ Ahmet Mithat Efendi, *Müdafa III*, s. 132-133.

Hıristiyanlıktaki asli günah, Hz. Adem ile Havva'nın Cennette yasak meyveden yemek suretiyle işledikleri, ve bütün insanlığa intikal ettiğine inanılan suçtur. Öyleki insanlığın babası olan Adem, Tanrı ile yaptığı ahdi bozmuş ve itaatsizliğiyle Tanrı ile insanlığın arasını açmış, insanlığı Tanrıya yabancılaştırmıştır.⁸⁶ Hıristiyanlar kefarete olayını günah ve ölümden kurtuluş, günahın kefareti ve değişim yaratan sevgi şeklinde algılamaktadır.⁸⁷ Ahmet Mithat Efendi, asli günahın bir inanç esası olarak kabul edilmesinin temelinde, Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinin nedeni olarak gösterme isteyişlerinin yattığını, çünkü bundan daha münasip bir sebebin olamayacağını iddia etmektedir.⁸⁸ Ona göre teslis inancına sebep olan asli günah meselesi incillerde bir inanç esası olabilecek şekilde yer almamaktadır. Yalnızca Pavlus'un yazdığı mektuplarında zelle konusuna bazı işaretler mevcuttur.⁸⁹ Pavlus'a göre, günah ve ölüme neden olan şey Adem'in suçu, söz dinlemezdendir.⁹⁰ Ahmet Mithat Efendi, asli günahı ilk defa bir inanç esası sayan ve içinden çıkılmaz yorumlar yapanın Origen (185-254) olduğunu ve bu konuda ortak bir kararın olmadığını belirtir.⁹¹ Zaten Hıristiyanlığın ilk yıllarında böyle bir mesele yoktu. Hıristiyanlık o gün için Yahudiliğin yeni bir mezhebi olarak tanınıyordu.⁹² Daha sonra, Yahudilikten ayrılan Hıristiyanlığın kilise babaları, eski Yunan kültürünü bilmelerinden dolayı, bu konu ile ilgili inanç ve gelenekleri Hıristiyanlığa sokmuşlardır.⁹³ Dolayısıyla Yahudi inancından ayrılarak Yunan kültürünün etkisi altında bir takım yorumlara gidilmiştir.

Ahmet Mithat Efendi, Hıristiyanların asli günah ve kefarete konusunda şu sonuçları doğurduğunu ifade etmektedir. Allah, Adem ile Havva'yı bir semavi mahluk gibi yaşamaları için yaratmak istediği halde buna muvaffak

⁸⁶ Mahmut Aydın, "Hıristiyanlık" *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz, Ankara 2010. s. 97.

⁸⁷ Michel Thomas, *a.g.e.*, s. 79-84.

⁸⁸ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 48-89.

⁸⁹ Galatyalılar, 1/4, Romalılar, 5/15-19

⁹⁰ Romalılar, 5/12-19.

⁹¹ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 87.

⁹² Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 71.

⁹³ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 73-76.

olamamıştır. Yasakların çiğnenmemesi Allah'ın muradı olmasına rağmen bu gerçekleşmemiştir. Allah'ın bağışlayıcılığı, Adem'in zellesini affetmeye yetmeyerek yalnız Adem'i değil çoluk çocuğunu da feyzinden uzaklaştırmaya mecbur olmuştur. Yüce Allah her neyi istese "ol" emriyle yerine getirebilecekken, Yahudilere meram anlatmak şöyle dursun, İsa Havarilerine dahi kendini tanıttığı halde kendine inandıramama⁹⁴ derecesinde zorluklar çekmiştir. Yaşatan ve öldüren olması gereken Allah, yani Mesih, kendini cellâtların elinden kurtarmayıp "Allah'ım! Allah'ım! Beni niye terkettin"⁹⁵ diye serzenişte bulunarak can vermiş ve bu serzenişle kendi kendinden yardım dileme gibi garip bir durum da ortaya çıkmaktadır.⁹⁶ Ahmet Mithat Efendi, asli günah inancının olamayacağını, bu kadar önemli bir konu hakkında bile kendi aralarında görüş birliğine varılmadığı gibi, ilham ettiğine inanılan Kutsal Ruh'un doğru bilgiyi kiliseye bildirmedığı ya da her iki tarafa farklı ilhamda bulunduğu sonucunun ortaya çıktığını ifade etmektedir.⁹⁷

Hıristiyanların Hz. Adem'den beri geldiğine inandıkları asli günah anlayışının gerçekte incillerde bulunmayıp yunan kültürünün etkisiyle sonradan şekillenen bir inanç olduğunu vurgulayan Ahmet Mithat Efendi, bu konudaki ihtilafların buna delil olduğunu ifade etmektedir.

SONUÇ

Ahmet Mithat Efendi, Hıristiyanlığın başlangıçtan itibaren sağlam temeller üzerine oturmadığını; bu dinin şekillenmesinde Pavlus'un büyük rol oynadığını, söz kuvvetiyle yayıldığını iddia ettikleri Hıristiyanlığın, aksine kılıç kuvvetiyle zor kullanılarak yayıldığını, Haçlı savaşlarının da buna delil olduğunu ifade eder. Ona göre İncillerin telkin ettiği hayat tarzıyla din

⁹⁴ Yuhanna, 20/24-29.

⁹⁵ Matta, 27/46.

⁹⁶ Ahmet Mithat Efendi, *a.g. e.*, s. 124-126.

⁹⁷ Ahmet Mithat Efendi, *a.g. e.*, s. 100-105.

adamlarının yaşama biçimleri arasında tezatlar görülmektedir. Hıristiyanlığa putperest unsurların girmesiyle de aslından uzaklaşmıştır.

Ahmet Mithat Efendi, Hıristiyanlığın temel inançlarından biri olan teslisin İncillerde açıkca yer almadığını, bu inancın daha sonra başka kültürlerin etkisiyle ortaya çıktığını, ‘‘birde üç, üçte bir’’gibi anlamsız bir inancın insan aklına sığmadığını, ancak Hıristiyanların ‘‘akletme iman et’’ilkesiyle hareket ettiklerini, Oğul diye inandıkları Hz. İsa’nın insan suretinde ilah olamayacağını, Önceki kültürlerdeki buna benzer inancın Hz. İsa’ya aitmiş gibi Hıristiyanlığa sokulduğunu belirtir. Yine O, Hıristiyanların Hz. İsa’da ulûhiyetin hululünü gördüğünü, Kilisenin de uluhiyete sahip olma ilahiyane bir şekilde hüküm sürme menfaatine dayalı olarak ortaya çıkıp daha sonradan bir inanç meselesi haline getirildiğini ortaya koymaktadır. Ahmet Mithat Efendi, asli günahında incillerde bulunmayıp Yunan kültürünün etkisiyle sonradan şekillenmiş bir inanç meselesi olduğunu, böyle önemli bir konudaki fikri ayrılıkların buna delil olduğunu, bu inanç ile Hz. İsa’nın kefarete olarak çarmıha gerilmesine temel hazırlama gayesi güdüldüğünü belirtir.

Ahmet Mithat Efendi’nin Hıristiyanlıkla ilgili ele aldığı konular kendisinden önce birçok islam bilgini tarafından ele alınmış, ortaya konulan görüşler birnevi birbirinin tekrarı mahiyetindedir. Ancak nesiller sürekli değiştiğinden, bu konuların yeniden ele alınması ve yeni fikirlerle beslenmesi gerekmektedir. Ahmet Mithat Efendi de mevcut konuları kendine has uslup ve yöntemle ele alarak kendi döneminde efkarı umumiyyeyi bilgilendirerek çok önemli bir görevi ifa etmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmet Mithat Efendi: *İslam ve Ulum*, Tercüman-ı Hakikat, Dersaadet(İstanbul) 1313-1318, c. I-IV.

_____ *İstibşar*, Dersaadet (İstanbul) 1310.

_____ *Müdafaa*, İstanbul 1300.

_____ *Müdafaa’ya Mukabele ve Mukabele’ye Müdafaa* 1300.

_____ *Müdafaa III*, İstanbul 1302.

Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, Kars 2014

- _____ *Tedris-i Tarih-i Edyan* nşr. Ahmed Hamdi Akseki, İstanbul 1329.
- Aydın, Mehmet, "Hıristiyanlık" *DİA*, İstanbul 1998, c. XVII, 345-358.
- _____ *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdıkları Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, TDVY, Ankara 1988.
- Aydın, Mahmut. "Hıristiyanlık" *Yaşayan Dünya Dinleri*, edt. Şinasi Gündüz. Ankara 2010.
- Baydar, Mustafa: *Ahmet Mithat Efendi*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1954.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri (129-1915)*, trc. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul 1972.
- Cilacı, Osman: "Havari" *DİA*, İstanbul 1997, c. XVI, s. 513-516.
- Çapanoğlu, M. Süleyman: *İdeal Gazeteci Efendi Babamız Ahmet Mithat*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1964.
- Dvornik, Francis: *Konsiller Tarihi İznikten II. Vatikan'a*, Fransızca'ya trc. Soeur Jean-Morie O. P. , Fransızca'dan Türkçe'ye trc. Mehmet Aydın, TTKB, Ankara 1990.
- Gündüz, Şinasi: *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara 1998.
- Hikmet, İsmail: *Ahmet Mithat*, İstanbul 1932.
- Kelly, JND: *Early Christian Doctrines*, A&G Black 1965.
- M. Alister E: *Christian Theology: An Introduction Blackwel*, Oxford 2001.
- Michel, Thomas: *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, İstanbul 1992.
- Okay, M. Orhan: "Ahmet Mithat Efendi" *DİA*, İstanbul 1989, c. II, s. 100-101.
- Stagg, Frank: *New Testament Theology*, Broadman Press 1962.
- Yargıç, Kamil: *Ahmet Mithat*, Adapazarı 1940.
- Yiğit, H. Şule: *Türk Düşünce Tarihinde Ahmet Mithat Efendi*, Ankara Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Basılmamış Y. Lisans Tezi, Ankara 2006.